

Наталія ПУШКАР
(Луцьк)

Волинські сторінки біографії І.Г. Кулжинського

Іван Григорович Кулжинський (1803–1884) – письменник, педагог, історик, етнограф, громадський діяч. Народився 14 квітня 1803 р. в м. Глухів у сім'ї сільського священика. Початкову освіту здобув у місцевій церковно-парафіяльній школі, далі навчався в Чернігівській духовній семінарії, яку закінчив по 1-му розряду в 1823 р. Родинне виховання й освіта мали значний вплив на формування його релігійного світогляду. Педагогічну кар'єру І.Г. Кулжинський розпочав у 1823 р., працюючи вчителем Чернігівського повітового духовного училища. В 1825–1829 роках викладав латину в Ніжинській гімназії вищих наук князя Безбородка. В числі його учнів були М.В. Гоголь (1809–1852) – прозаїк, драматург, критик, публіцист, Н.В. Кукольник (1809–1868) – драматург і поет, П.Я. Лукашевич (1809–1887) – фольклорист, В.Г. Любич-Романович (1805–1868) – поет і перекладач, А.М. Мокрицький (1811–1871) – художник, М.Я. Прокопович (1810–1857) – поет, педагог й інші. Під час роботи в Ніжинській гімназії І.Г. Кулжинський писав поетичні твори, які друкував у столичних журналах. У 1827 р. окремим виданням у Москві була надрукована його повість “Малороссийская деревня”, яка мала етнографічний характер і була наскрізь ідилічно-сентиментальною.

У листі до Г.І. Висоцького (19 березня 1827 р.), товариша по гімназії, М.В. Гоголь згадує про цей твір свого вчителя:

Теперь у нас происходят забавные истории и анекдот с Иваном Григорьевичем Кулжинским. Он теперь напечатал свое сочинение под названием “Малороссийская деревня”. Этот литературный урод причиною всех его бедствий: когда он только проходит через класс, тотчас ему читают отрывки из “Малороссийской деревни”, и почтенный князь бесится, сколько есть духу; когда он бывает в театре, то кто-нибудь из наших объявляет громогласно о представлении новой пьесы; ее заглавие: “Малороссийская деревня или Закон дуракам не писан”, комедия-водевиль”. Несколько раз прибегая к покровительству и защите конференции и наконец вида, что его жалобы худо чувствуют, решился унижительно и смиренно просить нашей милости не рушить стихотворное его спокойствие и не срамит печатный бред его <...> [1].

У 1829 р. в “Дамском журнале” були опубліковані повісті І.Г. Кулжинського “Терешко”, “Казачкиє шапки”, “Три сестри” й інші. Варто сказати, що за його сприяння у цьому-таки журналі друкували свої твори й декотрі ніжинські гімназисти.

Від серпня 1829 р. до серпня 1832 р. педагогічна діяльність І.Г. Кулжинського продовжується на Харківщині, де він працював старшим учителем латинської мови в Українсько-Слободській гімназії, в Інституті шляхетних дівчат і трьох приватних пансіонах Харкова, а також викладачем російської словесності у Харківському університеті.

У 1832–1839 роках І.Г. Кулжинський живе та працює на Волині: спочатку директором гімназії в Луцьку; в 1834 р. після переведення гімназії до містечка Клевань переїздить туди. Це був час тотальної русифікації краю після поразки Листопадового повстання 1830–1831 років.

Під час перебування в Луцьку вийшов друком роман І.Г. Кулжинського “Федюша Мотовильский” (1833), у якому русофільські й реакційні тенденції автора посилюються; і з кожним новим його твором стають ще більш виразними.

У 1839–1841 роках І.Г. Кулжинський – директор Немирівської гімназії, з 1841 до 1843 р. – інспектор Юридичного ліцею в Ніжині, від серпня 1843 до травня 1847 р. – директор Закавказьких училищ у Тифлісі й інспектор Закавказького дівочого інституту.

Згідно з “Табелем про ранги” І.Г. Кулжинський, почавши кар’єру з першої його сходинок – титулярного радника (1825 р.), в 1836 р. став колезьким асесором, у 1842 р. – надвірним радником; у 1846 р. державну службу закінчив колезьким радником, що відповідало військовому чину полковника. Згідно Указу Сенату Російської імперії від 31 вересня 1857 р. (№ 6181) разом із дружиною й дітьми І.Г. Кулжинський був записаний до III-ї частини дворянської родовідної книги Чернігівської губернії.

Нагороджений відзнакою за 20 років бездоганної служби (1845 р.), орденами Св. Анни III-го (1840) і II-го ступеня (1847), медаллю “В память войны с Англией и Францией”, у 1847 р. Іван Григорович Кулжинський вийшов у відставку, повернувся до Ніжина й присвятив решту свого життя літературній праці: писав п’єси, повісті, романи, оповідання, вірші, байки, статті тощо. В його прозових творах переважали етнографічні елементи, у віршах – релігійні; і в белетристиці, і в поезії І.Г. Кулжинського були яскраво виражені русофільські тенденції. Аполлон Григор’єв (1822–1864) – поет, літературний і театральний критик, назвав Івана Григоровича “адептом теории мрака”.

Перебуваючи на Волині, І.Г. Кулжинський часто друкував свої твори у “Волынских епархиальных ведомостях”. Так, у № 12 за 1874 р. була опублікована стаття “Благодатная Святыня Почаевской Лавры”, у № 28 на № 29 за 1880 р. – “Это не мое дело”. Згодом – “О горе нам” (№ 10 за 1881 р.), “Вздых о лучшем” (№ 18 за 1881 р.); вірші: “Песнь пред Почаевским Чудотворным Образом Божией Матери” (№ 24 за 1873 р.), “Современный быт” (№ 28–29 за 1880 р.), “Глас вопиющего в пустыне” (№ 36 за 1880 р.), “Мировоззрение” (№ 36 за 1881 р.), “Легенда”, “Чудеса”, “Современник” (№ 5 за 1881 р.), “Духовный и Светский” (№ 6 за 1881 р.), “Извергам человечества”, “Свобода слова”, “Два экспромта” (№ 12–13 за 1881 р.), “Подражание псалму 19-му” (№ 6 за 1882 р.), “Подражание псалму 3-му” (№ 17 за 1882 р.). Про волинський період життя І.Г. Кулжинський залишив “Воспоминания о Волини”, надруковані в історико-літературному журналі “Вестник Западной России”, який виходив у Вільно [2]. З 1883 р. І.Г. Кулжинський разом із сином Григорієм видавав у Харкові журнал “Благовест”.

На смерть І.Г. Кулжинського (помер у Ніжині 1884 року на 81 році життя [3] і похований у Благовіщенському чоловічому монастирі) “Волынские епархиальные ведомости” опублікували некролог і присвятили небіжчику статтю під назвою “Ревнитель восстановления и размножения церковно-приходских школ”, у якій, між іншим, указувалося:

Сознавая всю важность для России существования церковно-приходских школ, И.Г. Кулжинский не давал себе и другим покоя, составляя проект об этих школах и училищных советах <...>

Ревностно желая передачи *всех* начальных школ в руки духовенства, И. Кулжинский говорит: “один раз навсегда надо утвердиться в той истине, что при всех недостатках навсегда остается утешительное убеждение, что наше православное духовенство, взявши в свои руки народную школу, не допустит её быть орудием пропаганды, неверия и безначалия, а для России это и требуется [4].”

У фондах Волинського краєзнавчого музею зберігається рукописна книга під назвою “Автобиографические записки игумена Почаевской лавры Антония 1859–1874–1876 гг.” [5]. Її автор, замолоду інок Тотемського монастиря, мріяв побувати на Афоні, й коли, нарешті, отримав дозвіл покинути свій монастир, відправився пішки в далеку дорогу – від Тотьми на Вологодщині до Одеси. Серед багатьох більш-менш відомих осіб, з якими доля зводила Антонія в дорозі, був І.Г. Кулжинський, до якого йому дали рекомендаційного листа.

<...> вот я и в Нежине, – загаде о. Антоній, – вручаю Ивану Григорьевичу Кулжинскому рекомендательное письмо от о. Никола, принимает как гостя, гощу у него трое суток; человек учёный, литератор, о чем угодно будет говорить с вами, только слушай, и говорит как книга; человек он набожный, глубоко религиозный, и жена его и дети все такие. Истинное счастье одинокому путнику встречать на пути таких людей; без пользы для ума и сердца не уйдешь от них [6].

Зустріч о. Антонія з І.Г. Кулжинським відбулася в 1859 р. І якщо для Івана Григоровича волинський період життя був уже в минулому, то для о. Антонія Волинь була ще у майбутньому: 1877 р. він стане ігуменом Загорівського монастиря, далі – Почаївської лаври.

Загалом, незважаючи на тенденційність поглядів і переконань Івана Григоровича Кулжинського, його постать яскрава й непересічна. Його ім'я займає достойне місце серед імен видатних уродженців Чернігівщини. Відтак, вельми цікавими є волинські сторінки відомого педагога, поета, прозаїка та публіциста другої третини – середини XIX ст.

Джерела та література

1. *Гоголь Н.В.* Собрание сочинений. В 7-ми т. – Т.7. Письма / Комментар. Г. Френдлера. – М.: Художественная литература, 1986. – С. 38–39.
2. *Кулжинский И.* Воспоминания о Волини // Вестник Западной России. – 1865. – Т.1, кн.1. – С. 1–12; Т.2, кн.2. – С. 125–138.
3. Иван Григорьевич Кулжинский (некролог) // Волинские епархиальные ведомости. – 1884. – 1 мая (№ 13). – С. 404.
4. Ревнитель восстановления и размножения церковно-приходских школ // Там само. – С. 563–564.
5. Волинський краєзнавчий музей, інв. № КДФ-34.
6. Автобиографические записки игумена Почаевской лавры Антония 1859–1874–1876гг. / Підг. тексту, вст. стаття, прим. Пушкар Н. // Студії і матеріали з історії Волині / Ред. випуску В. Собчук – Кременець, 2009. – С. 258–392.

Пушкар Н.Ю. Волинські сторінки біографії І.Г. Кулжинського

Коротко викладені сторінки біографії відомого педагога, поета, прозаїка та публіциста другої третини – середини XIX ст. І.Г. Кулжинського, пов'язані з його перебуванням на Волині.

Ключові слова: біографія, Волинь, І.Г. Кулжинський.

Пушкар Н.Е. Волинские страницы биографии И.Г. Кулжинского

Коротко изложены страницы биографии известного педагога, поэта, прозаика и публициста второй трети – середины XIX в. И.Г. Кулжинского, связанные с его пребыванием на Волини.

Ключевые слова: биография, Волинь, И.Г. Кулжинский.

Pushkar N.Yu. The Volyn pages of I.G. Kulzhyn'skiy's biography

The pages of biography of the known pedagogist, poet, prose writer and publicist of the second third – middles of 19 century I.G. Kulzhyn'skiy are shortly expounded, related to his stay on Volyn.

Key words: biography, Volyn, I.G. Kulzhyn'skiy.